

Masaryk a Rakousko [1969]

Koncem minulého roku vyšla v Melantrichu malá knížka, nesoucí poměrně dlouhý titul: *T. G. Masaryk a vznik Washingtonské deklarace v říjnu 1918*. Jejím autorem je jeden z nejnadanějších českých myslitelů a výrazná postava české meziválečné filosofie, profesor Jan Blahoslav Kozák, který loňského srpna oslavil své osmdesátiny. Je to trochu překvapení, že po dlouhém vynuceném odmlčení (nepočítáme-li překlady) přichází autor, aby jako první předložil veřejnosti práci nikoli filosofickou, nýbrž historickou; jde však o historii politickou – a Kozák měl odedávna k politice blízko.

Historikové budou zajisté nejspíš kompetentní, aby posoudili význam nové Kozákovy knížky i připojených dokumentů. Mne zaujala zejména jedna stránka Masarykovy politické linie a celkové koncepce, která je v Kozákově studii pozoruhodně dokreslena v polohách, které předstihují naše očekávání. Je všeobecně známo, že Masaryk se ve shodě s Palackým a Havlíčkem orientoval dlouho na přebudování, nikoli na rozbití Rakouska. Nebyl v tom žádnou výjimkou; naprosto převážná většina českých politiků považovala rozbití Rakouska za velice povážlivou eventualitu. Proto je dobře pochopitelné, že ještě po vyhlášení války byl Masaryk nerozhodnut a že, jak píše ve Světové revoluci, „se bál konečného rozhodnutí, že teď svou opozici proti Rakousku a rakušanství bude musit dokázat skutkem“. Aby bylo jasno: samozřejmě šlo o odboj proti danému stavu, ale cílem zdaleka ještě nemuselo být naprosté zničení Rakouska. V cizině byla situace ještě méně připravena pro podobnou eventualitu. Kozák ve své knížce ukazuje (15n.), jak až do léta 1918 bylo Rakousko-Uhersko pokládáno za nedobrovolný nástroj Německa. V projevu po americkém vyhlášení války Rakousko-Uhersku (4. prosince 1917) prohlásil president Wilson výslovně, že Spojené státy „nechtějí oslabit nebo transformovat rakousko-uherskou monarchii“, ale že si pouze přejí, aby záležitosti národů této monarchie „zůstaly v jejich vlastních rukou“. Také Lloyd George prohlásil 5. ledna 1918 v Londýně: „Nebojujeme proto, abychom zničili Rakousko-Uhersko.“ Masaryk sám ovšem promýšlel všechny možnosti, ale dlouho nepovažoval naprostou státní samostatnost za dosažitelnou. Tím lze vysvětlit, že ještě v srpnu 1918 (podle svědectví I. E. Bennetta, uvedeného Kozákem na str. 39n.) měl Masaryk připraven náčrt prohlášení o autonomii (konkrétně to znamenalo obnovu starého Království českého s Habsburkem jako králem – ovšem při zachování všech českých práv, tedy i práva volit v budoucnu někoho jiného, což by přece jen znamenalo rozpad Rakouska-Uherska). Dokonce ještě 11. října odmítal Masaryk vydat československé prohlášení nezávislosti, když k tomu byl vyzýván demokratickým politikem Ch. W. Nicholsem. Teprve, když Masarykovi řekli, že by sám Wilson takové prohlášení uvítal, pustil se Masaryk rychle do práce. Wilson vskutku změnil své stanovisko jako první; Kozák přesvědčivě ukazuje, že to bylo právě jeho přání, které československou Deklaraci urychlilo. Byly to však jen tyto diplomatické ohledy, které nutily Masaryka vyčkávat?

Domnívám se, že nikoliv; Masaryk byl příliš vzdělaným politikem, než aby povýšil nacionální hledisko na kritérium svého politického rozhodování. Vážné starosti mu dělalo celkové uspořádání poválečné Evropy, zejména Evropy střední a východní. Proto od samého počátku paralelně s protirakouským odbojem připravoval Masaryk cesty k politickému, hospodářskému i vojenskému sblížení až federaci malých národů „v nebezpečném pásu od moře Baltického k Jaderskému, aby čelily střídavým náporům, jež vyvíjejí velmoci, když se

jejich zájmy kříží“ (Kozákova knížka, str. 18). Můžeme se o tom ostatně dočíst i v Masarykově *Nové Evropě*. Kozákova knížka příznačně končí kapitolou o filadelfském Prohlášení společných cílů, které bylo podepsáno 26. října 1918 na slavnostní schůzi Středoevropské unie ve známé Independence Hall zástupci Čechů a Slováků, Poláků, Jihoslovanů, Ukrajinců, Uherských Rusínů, Litevců, Rumunů, italských irredentistů, neosvobozených Řeků, Albánců, Arménů a Židů. Někteří pozorovatelé tenkrát už viděli, jak se tvoří „Spojené státy evropské“; pohřichu předčasně. Brzo se Středoevropská unie začala hroutit. Nejdříve odpadli Poláci, pak Italové. Nakonec zbyla jen Malá dohoda. Kozák uzavírá: „Prohlášení společných cílů zůstává odkazem vzrušených chvil, poselstvím pro budoucnost.“ (str. 88). Je příznačné, že v samotné Washingtonské deklaraci je vysloveno přesvědčení, že „svobodní národové střední a východní Evropy mohou snadno vytvořit federaci, kdyby shledali, že je to nutné“. Už podvakerát se taková nutnost zřejmě vyjevila, ale realizace podobného plánu se ukázala naopak jako velmi nesnadná. Otázka sama by si zasloužovala důkladného kritického rozboru; je nutno skoncovat také s tabuizací tohoto tématu.

Československo potřebuje státníky evropského formátu; také to je odkaz, který je před nás postaven v osobě a díle T. G. Masaryka. Je to ostatně v jádru i odkaz Palackého a Havlíčkův. Kozákova knížka nám to právě ve chvíli padesátého výročí založení republiky jemně, ale výrazně připomíná.